belgelerle
TÜRK TARİHİ
dergisi

9

BU SAYIDA

İstanbul'un işgali 3
Millî Direnme 9
İstiklâl Savaşı 15
Harb Okulu Tarihi 21
Türkiye'de Akedemi mes'elesi ve II. A. Hamide Dil Akademesi hakkında sunulan lâyiha 26
Ali Suavi ve Galatasaray Lisesi 38
İslâmın Yüce ilkesi ve gerçek kurallarını açıklayan Şeyhülislâm 42
Çingiz İmparatorluğunun kurulması 49
İki Osmanlı Padişahı ile evlenen iki Sırp prensesi 52
Türk - Rus münasebetleri 57
Bir tüccar kervanı 63
Kürtler 70
Süveyş'de Türkler ve Selman Reis'in arizası 77

Sahibi:
M. Hidayet MENTEŞ

Yazışleri Müdürü
Ertuğrul Zekâi ÖKTE

Aylık Tarih ve Kültür Dergisi
İDARE YERİ: Menteş Kitabevi Ankara Caddesi 48/B, İstanbul
TELEFON: 22 05 18 - Dergide yayınlanan yazıların bütün sorumluluğu yazarlarına aittir. - Dergimizde yayınlanan yazılar kaynak adı belirtilerek iktibas edilebilir.
ABONE: 6 aylık 30.00 TL. 1 yıllık 60.00 TL. Yabancı ülkelere 20 $.
TERTİP - BASKI: Menteş Matbaası
KLİŞE: Renk Klişe Atölyesi -
HAZİRAN 1968 - AYDA BİR ÇIKAR

DAİMİ YAZI KURULU:

AKTEPE Münir Prof. Dr. - EYİCE Semavi Prof. Dr. - ÖGEL Bahaddin Prof. Dr. - ŞEHSUVAROĞLU Bedi Prof. Dr. - TEKİNDAĞ Şahabettin Prof. Dr. - GÖYÜNÇ Nejat Doç. Dr. - SAHİLLİOĞLU Halil Doç. Dr. - KÜRŞAD Cengiz Dr. - BÜYÜKTUĞRUL Afif Amiral - ARPINAR Seval - ARIKAN Zeki - ATAMER Hamdi - BULUT Rukiye - ÇORBACIOĞLU Mesude - ÇULPAN Cevdet - DERİN Çetin - ERDOĞAN Muzaffer - GUBOĞLU M. (Bükreş) - GÜRFIRAT Baha - HASIRCIOĞU Talât - ILGAR İhsan - IŞIKSAL Turgut - KOCABAŞ Rezan - MUTLUÇAĞ Hayri - SERTOĞLU Mithat - SÜMER Tülin - ÖNAY Aliye - ÖZERDİM N. Sami - SEVGEN Nazmi - SİRER Münir - TUNCAY Rauf - TÜRKAY Cevdet - ÜNAL Tahsin

Gönderilecek belgeler ve belgeli yazılar hemen incelenir ve kabul edilenlerin ücretleri, yayınlanmalarına bağlı olmaksızın peşin ödenir.

SÜVEYŞ'DE TÜRKLER ve SELMAN REİS'İN ARIZASI

Prof. Dr. Şehabeddin TEKİNDAĞ

Mısır ve Suriye yoluyla Batıya nakledilen Hind emtiasından alınan transit resimlerini daha da ağırlaştırıp, yeni liman vergileri ihdas eden Memlûk Sultanlığının, tâkip ettiği bu iktisadî siyaset yüzünden büyük bir buhranla karşı karşıya kaldığı bir gerçektir. Nitekim, bu iktisadî siyaset Arap denizcisi İbn Mâcid'in rehberliği ile hareket eden Vasco de Gama'yı Hindistan'a giden deniz yolunu bulmağa sevk etmiş (1), Portekizliler, Hindistan sahillerine sağlamca yerleşmişlerdir. Bu suertle, en mühim gelir kaynağını kaybeden Memlûk Sultanlığı, Portekizlilerni Hindistan filosu umumî Kumandanı Alfansod Albuquerque'in, Maskat ve Horfekân'a taarruzu, Hürmüz'ü alıp Acem-Körfezi'ni kapatması, nihayet Portekiz Kıralı Manuel'in Hindistan Müslümanlarını tazyik ile ticaret gemilerine karşı düşmanca hareketleri üzerine (2), bir takım tedbirler almak zorunda kaldı. Nitekim, Memlûk'lu Sultanı Kansuh el-Gûrî, Mekke'nin limanı kabul edilen Bender-i Cidde'yi sur ve burçlarla takviye ettirdiği gibi, deniz kumandanı Emîr Hüseyin El-Kürdî emrinde bulunan bir Memlûklu filosunu Portekizliler üzerine sevketti. Diu Müslüman vâlisinin filosu tarafından desteklenen Memlûklu donanması, Albuquerque'in oğlu Lorenzo emrinde bulunan Portekiz donanmasını 1508 de Hindistan'ın Şaul limanında mağlûp etti ise de, derhal, faaliyete geçen Albuquerque, Memlûklu donanmasını baskına uğratmış, kuvvetli bir Portekiz filosu da Aden'i tehdide başlamış idi. Bu son durum üzerine Süveyş'de kuvvetli bir filo teşkil etmek lüzumuna kani olan Kansuh el-Gûrî, Osmanlı Padişahı II. Bayezid'e müracaaat ederek ondan şöhretleri bütün Akdenize yayılan Anadolu Levendlerini Memlûk Sultanlığının yardımına göndermesini rica ile kereste, demir, halat gibi gemi inşasına lüzumlu malzeme ve top, barut gibi ateşli silâhlar talep etmiştir.

Bayezid'in bu müracaatı müsaid karşıladığı anlaşılmaktadır. Zirâ, bu maksatla bir yardım kafilesi derhal yola çıkmış idi. Yardım kafilesi Alâiye (= Alanya) civarında Sain-Jean L'Hospitalier'lerin baskınına uğramış olmasına rağmen, Anadolululu Levendler Süveyş'e gitmeğe muvaffak olmuşlardır. Çağdaş Memlûklu müellifi İbn İyâs, Selman er-Rumî (= Anadolulu) maiyetinde Süveyş'e giden 1.000 denizci Türk hakkında pek kıymetli bilgiler vererek, Süveyş'de Portekizlilere karşı sefer için girişilen faaliyetleri belirtmektedir (3). İşte Bender-i Cidde Beyi Emir Hüseyin ve Türk denizcilerinin gayretiyle 20 gemiden ibaret birer filo teşkil eden Selman Reis, 1515 de Hind denizine hâkim Portekizlilere karşı sefere çıkmıştır. Bununla beraber, bu seferde mağlûp olan Selman Reis ile Emîr Hüseyin (4), ertesi sene 22 Gurab (5), ve 2 Kalyondan müteşekkil bir filo ile Bender-i Aden'i muhasara etmişlerse de, yine muvaffak olamamışlar, yaralı olarak Bender-i Cidde'ye dönen Selman Reis (6) gemilerinden bir kısmını Süveyş'e göndermek zorunda kalmıştır. İşte tam bu sırada Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından feth edildiği haberi gelmiştir.

SELMAN REİS'İN ARİZASI

1517 senesi Eylûlünün 10 unna kadar Mısır'da kalarak yeni nizâmlar vazeden Selim, Mekke Emirî Seyyid Şerîf II. Ebu'l-Berekât (1497 - 1525) ın, oğlu Şerif Muhammed Ebû Numeyy vasıtasiyle gönderdiği Mekke'nin anahtarlarını almış, Emîr'e bir fermân (= merâsim-i şerîf) ile birlikte pek çok hediye ve zahire gönderdiği gibi (7), haksız mal topladığı iddia

edilen Bender-i Cidde Beyi Emir Hüseyin'in öldürülmesini emretmiş idi (8).

İşte kendisine de :«ta'cil hizmetime irişesin» şeklinde hüküm gönderilen yeni Bender-i Cidde Beyi Selman Reis, 25 Rebi'ü'l-evvel 923 (24 Mart 1517) tarihi ile Selim'e gönderdii arîza (= rapor Top. Sar. Müz Arş. Nr. 8337) sında, hükmü alıp hemen harekete geçmemesinin sebebini anlatmakta, Süleyman Reis'i âsitân-ı devlete gönderdiğini kayd ettikten sonra, Bender-i Cidde ile Mekke'de vukua gelen hâdiseleri açıklamaktadır. Selman Reis, umumiyetle anlaşılması kolay sade bir dille kaleme alınan bu belgede muhtemel düşman gemileri ile hareketlerini tasvip etmediği Şerif Ebu'l-Berekât'ın zulmüne ve Emîr Hüseyin'in öldürülmesine dair haberler vermekte, Portekizlilerin gelmesi üzerine çıkan iktisadî buhrana, halkın durumuna işâret etmektedir. Aynı belgede, yanında kuidan, Levendden ve Magriblilerden 600 denizci olduğunu, Yemen taraflarından gelen haberlere göre kâfirin 45 parça gemi ile Bâb-r Mendeb'e gelip kale inşasına başladığını ve bir kısım gemilerin de Kameran'a gittiğini belirten Selman Reis, tekrar hareket etmek istediği vakit halkın kalması için israr ettiğini, bu yüzden Bayezid Reis'i devlet eşiğine (= astân-i devlet gönderdiğini zikrettikden sonra, Rebi'ü'l-evvelin 26 ıncı günü (25 Mart) 30 parça gemi ile Cidde İskelesine gelen düşman donanmasının, altısı kadırga, ikisi kayık, diğerleri barca ve dört gemi olmak üzere limanda bulunan gemileri yaktığını belirtmekte ve bu sırada yapılan savaşı anlatmaktadır.

Bu bakımdan, bir çok hâdiselerin aydınlanmasına ışık tutan bu belgeyi bugünkü dile çevirerek neşrediyorum:

«Duâdan sonra... sizlerden ricâ olunan şudur ki, bizi nisyânda komayıp, unutmayasınız ve bundan sonra hazretinize arz olunan şudur ki, devletli hüngâr hazretlerinin kudreti olmayan biz bendelerine hükümleri gelir, acele hizmetime gelesin buyrulmuş, şimdi bu gayretli köle ve duâcı bendenin de en büyük arzusu ve en yüksek maksadı, ayağının temiz toprağını niyet edip, emre uymak için, bizden evvel Süleyman Reis adındaki kimseyi devlet eşiğine gönderip her veçhile halimizi bildirip, ardından biz dahi mübarek Rebi'ü'l-evvel ayının yirmi birinci günü (20 mart) yola çıkmak üzereydik, bir Arap Cidde iskelesine bir liman yerden gelip şöyle haber verdi ki; dün, ikindi vaktinde, otuz iki parça gemi gelip limana girmek istediler, akşam olunca da sahile yaklaşabildirler, yine engine girdiler diyip haber verdiler; bundan evvel Türkî Yusuf adındaki kimse de kırk beş parça donanmış ge-

mileri vardır, niyetleri bu cihetedir demiş idi, ikinci gün sahilde olan yerlerde Şerif Berekât'a dahi evvelki habere uygun kâğıd gönderip, bu kadar gemi gördük diye bildirmişler ve Şerif bu haberleri işidip çoluk çocugunu Cidde'den kaçırıp dışarı çıkardı, kendinin dahi gözü yüce dağ başlarındadır, hareketi iyi değil ve devleti hüdâvendigârın hümayûn-ı şerifinden Mekke Emirine ve karındaşına ve Cidde Beyine ve diğer orada olan kimselere hükümler gönderilmiştir, diye emr olunmuşdu, o hükümler ortaya çıkmadı, hümâyûn-ı şerif Şerif'e yasıl olduğu gibi Hüseyin Bey'i tutup, bütün malını alıp kendisini denizde boğdu (9) ve bunun gibi kimseye hükümlerini göstermedi, Medine Beyinden iki bin eşrefi (10) aldı ve yine bir çok kimseleri tuttu (11), kiminden bin ve kiminden beşyüz eşrefilerini aldı, velhasıl gözüken halleri doğra yolda değildir, bütün halk devleti hünkâr zamanında âsayiş ve adâlet olsun derlerdi, bu zulümde o kadar zulm edip zorlamalarda bulundu ki, Müslümanlık feryat edip, bizden yardım dilediler, ben dahi ona söyledim ki, devletli pâdişahımız bu zulmü istemez ve Osmanlı kanunu bunu kabul etmez, evvelki zaman gitmiştir didim, bu söz hatırına güç gelip, bundan böyle ileri geri konuşdu; şimdi bizimle birlikde burada kalan, Levendden ve Magriblilerden altı yüz mikdarında kimsesiz vardır ve yine malûm ola ki, bu yerin hali gayet kederlidir, evvel bu melûn kâfir gelmezden önce buğdayın tulumunu yirmi eşrefiye satarlardı, bu haber gelince o gün otuz ve ertesi gün kırka çıkdı, gün güne üstüne çıkmaktadır, halkın dilinde budru ki yüze çıkar derler ve yine Allahın hikmeti şöyle vaki oldu ki, gelip iskeleye gireceği gün muhalif rüzgâr esip değmediği için giremedi, ama gözümüz ve kulağımız denizdedir ki lap diye bugün veya yarın umarız ve yine Yemen tarafından kâğıd gönderip kırk beş parça gemi ile kâfir Bâb-r Mendeb.e gelip on üç parça gemisini orada koyup kale inşâsına başladı ve geri kalan gemileri ile Kameran'a gitti, orada kalmağa karar verip, oradan Cidde'ye gelmeğe niyet etmiştir, deyip bildirmişler, ferman devletli hüdâvendkâr hazretlerinindir, bu hali bu diyarın ahalisi de görünce, büyükleri ve küçükleri toplayıp hey kâfir buraya geldi, sen nereye gidersin, eğer gidersen burada onlara mukavemet eder kimse yokdur, memleket harap olup, senin gittiğine biz dahi ve devletli hükâr hazretleri dahi ve bütün dünyada işiten dahi (....) herkesin ittifakı ve rey'i ile gelmekden geri kalmıp, tkrar Bayezid Reis adlı kimseyi devlet eşiğine gönderip halimizi bildirdik, her ne maksad ve muraddır, duâ varakasını taşıyan ve senâ sahifesini nakledenden teftiş ve soruşdurula... Tarih 923 senesinde ve 25 Rebi'ü'l-evvelde.»

Aynı belgenin yan tarafına kayıtlı satırlar büyük bir önem taşımakta olup Portekiz donanması ile yapılan savaşı anlatmaktadır:

«Bu kâğıdı işte kâfir bugün, yarın geliyor iken yazmıştık, Rebi'ü'l-evvel ayının yirmi altıncı günü (25 Mart) otuz parça gemi ile gelip Cidde Limanına demir attı: Altısı kadırga, ikisi kayık ve geri kalanları parça ve dört aded gemiyi dahi geldiği gün yaktı, birisi Şhi ve birisi Türk Yusuf'un ve biri Hüseyin Bey'in ve biri Aden önünden alınan hamsin, dört gün limanda kaldı;

biz de padişahımız devletinde elden geldiği kadar gayret edip, dışarı çıkartmayıp, üzerine top atıp, harekete mecal komayıp, kaçırıp iskeleden çıkardık (12), bilmiyoruz ki gider, kalır veya yine döner gelir, içlerinden bir kimse mahbus imiş, kaçıp gelerek şöyle haber verdi ki, kâfir Hind'den Aden kadısına gelmiş idi, Aden sahibi yiyecek ve içecek verip demiş ki, Cidde boşdur, git önce Cidde'yi al ve ondan sonra gel, biz seninle berabriz diyip, onlara dört kılavuz verip iskeleye göndermiş.»

Selman Reis, 923 senesi Recebinin 10 unda (20 Temmuz 1517) Levendlerinden bir kısmiyle Mısır'a giderek Selim'in elini öpmüş ve onun emriyle İstanbul'a gitmiş ise de (13), 1524 de Ahmed Paşa'nın Mısır valiliği sırasında yeniden bu bölgeye dönmüştür. Nitekim, Yemen'e gidip burada Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesinde mühim bir rol oynayan Selman Reis, Ahmed Paşanın isyânı üzerine Mısır'a gelen İbrahim Paşa'ya Yemen'in ahvali hakkında geniş bilgiler verdiği gibi, 1525 de, Süveyş'de, yeni Cidde beyi Hüseyin er-Rumî (= Anadolulu) tarafından hazırlanan 20 kadırgadan ibaret bir Türk filosuile Yemen ve Aden taraflarına gitmiş (14), 10 Şaban 931 (10 Haziran 1525) de Kızıldeniz'deki limanlarla Portekizlilerin Hindistan'da sahip oldukları kalelerin, Sumatra ve Malaka dahil bu bölgenin ticarî durumunu belirten bir lâyiha kaleme almıştır. (15)

Selman Reis, 1527 de, Yemen'i idâre eden kendisi gibi Anadolulu (= er-Rumî) Hayreddin bey ile Levendleri tarafından öldürülmüştür (16). Bununla beraber, Levendlerden bir kısmı yeğeni Mustafa ve Hoca Sefer ile Güçerât'a giderke, orada Türk deniz an'anesinin yerlşmesinde en mühim âmil olmuşlardır (17).

---

1 — Bakınız: **A. Journal of the First Voyage of Vasco da Gama**, 1497 - 1499, trans. and ed. by E.G. Ravenstein, **Hakluyt Society Vol.** 99, London, 1898

2 — Ramusio, **Delle Navigationi et Viaggi Racoolte...**, Venise, 1603, 1, 182.

3 — Bakınız: **Bedâ'iü'z-Zuhûr fi Veka'ii'd-Duhûr**, neşri: M. Mustafa, Kahire, 1960, IV, 365, 366, 458, 460, 466.

4 — Bakınız: G. W. Erederick Stripling, **The Ottoman Turks and the Arabs**, 1511 - 1574, Urbana, 1942, s. 88.

5 — Uzun ve başı sivri, kürekleri mazgal deliklerinden geçirilmiş bir gemi tipi olup, umumiyetle Kızıldeniz ve Fırat ile Dicle neirlerinde kullanılıyordu.

6 — Bakınız: Ebû Mahrama, **Tarihu Sagrı Aden**, neşri: Oscar Löfgren, Leyden, 1926, s. 21; Kutbeddîn el-Mekkî, **el-Berkü'l-Yemânî fi'l-Fethi'l-Osmanî**, Tercüme: Âli Efendi, **Ahbâru'l-Yemânî**, Hamidiye Kütüp Nr. 886, 7/b.

7 — Bakınız: Haydar Çelebî, **Ruz-nâme** (Feridun bey, **Münşeâtu's-Selâtîni'l-Osmaniyye**, İstanbul, 1274), 1. 491! Hoca Sa'deddîn, **Tâcü't-Tevârih**, İstanbul, 1280, II, 371. Memlûhlu Sultanları, bilhassa kıtlık senelerinde Mekke Emîrine Kahire hazinesinden 160.000 dirhem göndermelerine rağmen, Mekke Emîrine ve fakirlerine para ve hediye göndermek âdetini Çelebî Mehmed 1413 - 1421) ihdas etmiştir, bk. R. Tresse, **Le Pèlerinage Syrien aux Villes Saintes de l'Islam**, Paris, 1937, s. 32; H. Ganem, **Les Sultans Ottomans** Paris, 1901, I, 99.

8 — Bakınız: Âli Efendi, **Ahbâru'la-Yemânî** 9/b.

9 — Şerîf Ebû Numeyy avdet edince, bütün şürefâ, fukahâ, ülema ve ehali, Selim'in gönderdiği berât-ı âlişanı dinlemek üzere Mekke'de Beytü'l-Haram'da toplanmış ve Cidde Beyi Emîr Hüseyin'i de dâvet etmişlerdir. Kutbeddin el-Mekkî, okunan fermâna uyarak, Selim'e gönderilmek şartiyle, teslim olmak zorunda kalan Emîr teyid eden şu bilgiyi verir: «üzerine mu'temed **adamlar konub Bender-i Cidde'ye irsâl ve Mısır'a isâl olunur deyü bir celbe** (bu denize mahsus gemi) **ye koyub, limandan hariç Beyne'l-Alemeyn mahalline gelindikte, helâk ve deryaya bıragılup vucudu gıdâ-ı mâhi olub, halk-ı âlem zulmünden helâs bulub...**» bk. Âli Efendi, **Ahbâru'l-Yemânî**, 10/a.

10 — Memlûk Sultanlığında kullanılan Eşrefî altını 30 dirhem kıymetinde olup sonradan Osmanlı maliyesinde de toplanmıştır.

11 — Kutbeddîn el-Mekkî'den anlaşıldığına göre, Emîr Hüseyin'in ölümünden sonra Bender-i Cidde ve Mekke'de Kansuh el-Gûrî'nin adamlarından kimse kalmamış, denizden ve karadan Yemen'e kaçmışlar veya Zebid'de bulunan Emîr Hüseyin'in adamı Barsbay'ın yanına çekilmişlerdir, bk. Âli Efendi, **Ahbâru'l-Yemânî**, 10/a.

12 — Lopo Soares emrinde 37 gemiden mürekkep Portekiz donanmasının Bender-i Cidde'ye gelmesini (bk. R. S. Whiteway, **The Rise of the Portuquese Power in İndia**, 1497 - 1550, Westminster, 1899, s. 183; C. Orhonlu, Kızıldeniz'de Osmanlılar, Tarih Dergisi, sayı: 16/1962, s. 6), Piri Reis **Kitâb-ı Bahriye** (neşri: Fevzi Kurtoğlu, İstanbul, 1935, s. 36, str. 3 - 6) sinde açıklanmaktadır:

13 — Bakınız: Haydar Çelebî (Feridun Bey **Münşeât**), 1, 491, 498.

14 — Kutbeddîn el-Mekkî, terc. Âli Efendi. **Ahbâru'l-Yemânî**, 18/a; Peçevî, **Tarih**, İstanbul, 1283, 1, 84.

15 — Neşri: Fevzi Kurtoğlu, **Selman Reis Lâyihası, Deniz Mecmuası**, sayı: 47/1934, s. 67-73.

16 — Kutbeddîn el-Mekkî, terc. Âli Efendi, **Ahbâru'l-Yemânî**, 27/a.

17 — Bakınız Âli Efendi, **ayni eser**, 39/b, 41/a; G.W.F. Stripling, **The Ottoman Turks and the Arabs**, s. 89 vd. 92.